

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

1. c0069573. John Scopes, till höger, med en av sina försvarare, John Neal.
2. 2378189. De båda huvudkombattanerna Clarence Darrow och William Jennings Bryan.
3. HISL010_EC242_H. John Neal i rättegångssalen.
4. 205792. Skämtteckning från hösten 1925 där djävulen, med en apa som hjälpreda, bränner de otrogna.
5. HBDSCIN_CL003_H. John Scopes.
6. PBDCLDA_CS001_H. Clarence Darrow.
7. PBDWIBR_EC004_H. William Jennings Bryan.

Rättegången i Dayton 1925

John Scopes och Approcessen

TEXT: MARTIN BORG

BILD: IBL

Charles Darwin gav ut sin revolutionerande bok Om arternas uppkomst 1859. Hans grundtanke om naturligt urval som evolutionär drivkraft är sedan dess oomtvistad i vetenskapliga kretsar. Att universum skapats utan gudomligt ingripande har emellertid aldrig accepterats av konservativt religiösa grupper som idag marknadsför begreppen intelligent design och kreationism som förklaringsmodell. 1925 hölls en mycket uppmärksam rättegång i USA mot en 24-årig skollärare som, mot lagen, undervisat sina elever i evolutionsteori. I Approcessen, som rättegången kallades, frontalkrockade vetenskap och religion i en rykande sammandrabbning.

Den 21 mars 1925 antog den amerikanska delstaten Tennessee den så kallade Butler-lagen som gjorde det olagligt att "undervisa om någon teori som förnekar den gudomliga skapelseberättelsen enligt Bibeln, och att istället undervisa att människan har utvecklats från lägre stående djur". Det var ett tecken i tiden. Som en reaktion mot samhällets allt modernare levnadssätt och fjärmande från traditionella värderingar växte sig motkraften, speciellt i den amerikanska södern, också starkare: en konservativ, bibeltrogen livshållning. Modernister och traditionalister stod på var sin sida och sommaren 1925 drogs det till sin spets. I den lilla staden Dayton blev läraren John Scopes åtalad för att ha undervisat sina elever om evolutionen. Det var dags för en laddad konfrontation.

Apotekskonspirationen

Rättegången var emellertid framprovocerad. George Rappalyea, en 31-årig företagare i Dayton, läste i tidningen om att organisationen *American Civil Liberties Union*, ACLA, skulle stå för kostnaderna för den som var villig att pröva Butler-lagen i rätten. Rappalyea ville, även om han också ogillade Butler-lagen starkt, främst hitta ett sätt att ge den stagnerande staden uppmärksamhet. Han talade med andra inflytelserika personer på ortens apotek (som även fungerade som samlingslokal) och stämde träff med 24-årige läraren John Scopes. Rappalyea frågade om han undervisat ur "*Hunters Civic Biology*", boken som delstaten godkänt som kurslitteratur. När Scopes svarade ja (han hade låtit eleverna läsa i boken vid ett tillfälle när han vikarierade för den ordinarie läraren) fortsatte Rappalyea med att han i så fall brutit mot lagen och undrade om han var villig att pröva saken i domstol. Scopes, som inte riktigt visste vad han skulle tro, samtyckte. Bollen var i rullning.

Båda sidor laddar upp

Den trefaldige demokratiske presidentkandidaten William Jennings Bryan erbjöd snart sina tjänster till åklagarsidan. Den konservative Bryan hade under många år framgångsrikt arbetat för att förvisa Darwin från klassrummen. Tennessee var den femtonde staten att lagstifta om förbud för evolutionsundervisning. Bryans passionerade intresse i saken tillsammans med en önskan att förbli i rampljuset trots sin ålder förde honom till Dayton, även om han inte praktiserat juridik på över 30 år. Vid sin sida på åklagarbänken fick han främst juristerna A.T. Stewart och Ben B. McKenzie.

John Neal, en excentrisk juridiklärare från Knoxville, tog bilen till Dayton och erbjöd sina tjänster som Scopes försvarare. Snart anslöt också Clarence Darrow, nära sjuttio år gammal och känd för att vara lika vältalig som religionsfientlig och allmänt besvärlig. ACLU var oroade för att Darrow skulle förvandla rättegången till ett angrepp på religion i stort och hade svårt att hitta en kompetent assistent. Till slut föll valet på Arthur Garfield Hays. Försvarssidan rekryterade också Dudley Field Malone.

Rättegången börjar

Första rättegångsdagen var satt till den 10 juli. I Dayton rådde närmast feststämning med banderoller över hela staden, försäljningsstånd och till och med tama chimpanser som uppträdde i ett tält vid huvudgatan. Elaka tungor sa att de kommit till Dayton för att vittna i rättegången. Antievolutionsförespråkare tog tillfället i akt att propagerade och sälja böcker och över 200 journalister bevakade rättegången som också direktsändes i radio. Hettan var tryckande.

Nära tusen personer, 300 av dem stående, fyllde det kokheta tingshuset när domaren John T. Raulston tog till orda. Raulston, en konservativ, publicitetshungrig kristen, var flankerad av två polismän som manövrerade stora fläktar för att få den varma luften att cirkulera i salen. Clarence Darrow fick anledning att, förgäves, protestera redan vid Raulstons första åtgärd. Förhandlingarna inleddes nämligen med en bön. En tolv man stark jury, med bland annat tio medelålders lantbrukare, valdes ut. Mycket mer hanns inte med innan helgen.

På söndagen predikade Bryan i den lokala metodistkyrkan och tog tillfället i akt att attackera försvarets argument. På första bänk satt domare Raulston med sin familj och lyssnade uppmärksamt. När rättegången återupptogs på måndagen gick båda sidor ut hårt. Bryan konstaterade att *"om evolutionen vinner, försvinner kristendomen"* medan Darrow menade att Bryan var ansvarig för den *"dåraktiga, skadliga och dumma lagen"* och att antievolutionisterna gjorde Bibeln till *"mätsticka för varje mans intelligens och varje mans bildning"*. Det var tydligt att de båda ogillade varandra personligen och att rättegången handlade om mycket mer än John Scopes.

Vittnesutsagor och förflugna ord

Åklagarsidan förhörde sedan en rad vittnen, bland annat skolans rektor och ett par elever. Darrow tog ofta tillfället i akt att retoriskt skickligt reta Bryan och hans assistenter med försåtliga frågor. När det sista vittnet, helt okontroversiellt, menat att alla som använder "*Hunters Civic Biology*" bryter mot Tennessees lag, var åklagarsidan nöjd. Fallet verkade solklart.

På torsdagen kallade försvaret sitt första vittne, zoologen Maynard Metcalf, som redogjorde för evolutionsteorin. Bryan gillade inte vad han hörde och undslapp sig att evolutionsförespråkarna "*inte bara får oss att vara ättlingar till amerikanska apor, utan till gamla världens apor*". Försvarets Malone replikerade med stark röst att åklagarsidans hållning fick näring från samma sorts okunnighet som en gång gjorde det möjligt för teologer att föra Galilei till domstolen. Orden följdes av rungande applåddåskor, inte minst från journalisthåll. Dagen efter beslutade Raulston, trots Darrows tydliga missnöje, att stryka Metcalfs vittnesmål som varande otillåtet.

Rätten flyttar ut

Domare Raulston blev efterhand som dagarna gick orolig för om golvet i rättssalen överhuvudtaget skulle hålla. Han beslutade därför att hela rättsgången skulle flytta till gräsmattan utanför rättssalen. Åhörarantalet växte nu till 5000 och stämningen tätnade ytterligare. Försvaret läste upp utdrag från förhör av åtta vetenskapsmän och fyra experter på religion. Deras vittnesmål citerades flitigt i pressen, vilket också var Darrows baktanke. På rättsgångens sjunde dag kallade plötsligt försvaret Bryan som vittne i sin egenskap som expert på Bibeln. Åhörarna anade att något var på gång. Trots sina assistenters tvekan tog Bryan självsäkert plats i vittnesbåset och berättade, på Darrows uppmaning, att han studerat Bibeln i femtio år och kunde ses som sakkunnig. När Darrow sedan systematiskt riktade in sig på gamla testamentets övernaturliga händelser – om Eva som skapades från Adams revben, om valen som sväljer Jona, Josua som får solen att stå still och om skapelseberättelsen enligt Genesis – började Bryan ana oråd och blev allt vresigare. Från att i början ha sagt att allt i Bibeln ska accepteras som det står tvingades han medge att orden inte alltid ska tolkas bokstavligt. Darrow var i sitt esse och hade lurat Bryan i en fälla. Båda två fick allt svårare att kontrollera sig och Bryan anklagade Darrow för att skymfa Bibeln. När Darrow bryskt avbröt Bryan och sa att "*ingen intelligent kristen kan tro på dina dumma idéer*" fann Raulston för gott att ajournera rätten. Dagen efter beslutade han att stryka Bryans vittnesmål från bevismaterialet.

Domen

Bryan upplevde sitt eget vittnesmål som ett stort nederlag. Alla i rättssalen uppfattade också hans framträdande i vittnesbåset som smärtsamt och nästan patetiskt men inte heller Darrows hårdhanta framfart undgick kritik. En del pressröster betecknade honom som en antireligiös cyniker. Som ett sista tjuvnyp under rättegången avstod Darrow från sin slutplädning vilket innebar att inte heller Bryan, som i veckor finslipat formuleringarna, fick göra sin.

Darrow var missnöjd med att så många av vittnesmålen strukits av domaren och ville att rättegången skulle prövas av en högre instans. Han höll därför fast vid att Scope förklarade sig "icke skyldig" men ville att juryn skulle förklara honom "skyldig", vilket hade möjliggjort ett överklagande. Juryn behövde bara nio minuter på sig att förklara John Scopes skyldig. Raulston bestämde påföljden till böter med 100 dollar.

Ett år senare avvisade nästa rättsliga instans en omprövning av fallet på grund av en teknikalitet: det bötesbelopp som utdömdes skulle ha gjorts av juryn och inte av domare Raulston. Istället för att skicka tillbaka ärendet beslutades dessutom att avskriva det. Rätten skrev att "*Ingenting tjänas på att förlänga livet för detta bisarra fall*". Scopes slapp betala böterna samtidigt som han inte heller blev formellt frikänd.

Efterspel

I backspeglarna innebar uppmärksamheten kring rättegången inte mycket för debatten kring undervisning om evolutionen. Först under 1960-talet försvann förbudslagarna.

Fem dagar efter rättegångens slut var Bryan fortfarande kvar i Dayton. Efter en stor middag lade han sig för att vila och dog i sömnen, 65 år gammal. 1930 invigdes *William Jennings Bryan University* i Dayton, en skola som undervisade med Bibeln som utgångspunkt.

Clarence Darrow fortsatte att praktisera juridik ett par år till och gick i pension 1918. Han dog tio år senare, 80 år gammal.

John Scopes, som aldrig själv vittnade under rättegången och var osäker på om han verkligen undervisat om evolutionsteorin, läste efter rättegången vidare på universitetet ett par år innan han fick anställning som geolog i oljebolaget *Gulf*. Han arbetade sedan ända fram till pensioneringen hos *United Gas Company*. Han dog 1970.